

« بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ »

« وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ »

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَالصَّلَاةُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ الطَّاهِرِينَ
پایان نامه دانشجوی محترمه کارشنا سی ارشد دانشکده اصول الدین شعبه تهران را
ملا حظ نمودم بکثرت سینه تقدیر می باشد از خداوند تبارک و تعالی خواستارم
مؤلفه خانم ملیحه اسادات را توفیق ادامه تحصیل علم برای ارشد داناوان مسلمان
عنايت فرمايد
ع/صبا/۲۰۰۰

نمایه شد

نمایه ساز:

تاریخ:

وزرات علوم تحقیقات و فناوری

دانشکده اصول الدین

شعبه قم

مرکز اطلاعات و کتابخانه ملی
جمهوری اسلامی ایران

پایان نامه کارشناسی ارشد علوم قرآن و حدیث

۱۳۸۲ / ۱۰ / ۳۰

موضوع:

زندگی حضرت ابراهیم علیه السلام در روایات مدرستین

استاد راهنما:

دکتر مجید معارف

استاد مشاور:

دکتر منصور پهلوان

۵۸۱۳۸

نگارش:

ملیحه السادات سیدرضا

۱۳۷۹ - ۱۳۸۰

۵۸۱۳۸

تشکر و سپاس

« من لم يشكر المخلوق لم يشكر الخالق »

از مؤسس و ریاست محترم دانشکده اصول الدین دانشمند و محقق بزرگوار حضرت علامه سید مرتضی عسکری - دام ظلّه - مراتب تشکر و سپاسگزاری خود را اعلام می دارم .

همچنین از اساتید معظم و بزرگوار حضرات آقایان جناب دکتر مجید معارف استاد محترم راهنما و جناب دکتر منصور پهلوان استاد محترم مشاور که با راهنماییها و ارشادات ارزنده ، اینجانب را در مسیر این تحقیق و تهیه و تنظیم آن هدایت فرمودند ، تقدیر و تشکر می نمایم و برای بزرگواران ، مزید توفیقات را از درگاه خداوند تبارک و تعالی خواستارم .

« قد كانت لكم اسوة حسنة في ابراهيم . . . » متحه ٢١

تقديم به پيشگاه مقدس :

حضرت بقيه الله الاعظم ارواحنا له الفداء
و پدر موحدان عالم ، پايه گذار دين حنيف حضرت ابراهيم عليه السلام
و مؤمنين و مؤمنات

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	چکیده
۲	مقدمه
۸	بخش مقدماتی : روایات و منابع تفسیری فریقین
۹	فصل اول : روایات و ارزش گذاری آن
۱۱	الف - روایات تفسیری شیعه
۱۴	ب - روایات تفسیری اهل سنت
۱۵	مصادر تفسیر صحابه
۱۶	ارزش قول صحابه از دیدگاه اهل سنت
۱۶	۱ - شاهد نزول وحی
۱۶	۲ - تعلیم پیامبر
۱۶	۳ - پرسش از پیامبر
۱۷	۴ - آشنا به لغت و عادات عرب
۱۸	۵ - اتصاف به عمل صالح و علم صحیح
۱۹	روایات وارده از تابعان
۲۲	بررسی ارزش روایات تفسیری اهل سنت
۲۲	۱ - تأخیر در تدوین حدیث پیامبر (ص) و پیامدهای آن
۲۲	۲ - نقلهای اجتهادی صحابه و تابعان
۲۳	۳ - ورود اسرائیلیات در روایات تفسیری
۲۴	۴ - اغراض سیاسی و شخصی
۲۴	۵ - اهتمام نسبی در ضبط و نگهداری حدیث
۲۴	۶ - فهم نسبی صحابه
۲۵	غلت فهم نسبی صحابه
۲۵	۶ - ۱ - استفاده نسبی از محضر پیامبر
۲۵	۶ - ۲ - دخول نسبی به اسلام
۲۶	۶ - ۳ - شناخت نسبی لغات عربی

۲۷	فصل دوم : منابع روایات تفسیری فریقین
۲۸	الف - منابع تفسیر روایی شیعه
۲۸	۱ - تفسیر القمی
۲۹	۲ - تفسیر العیاشی
۳۰	۳ - تفسیر نور الثقلین
۳۰	۴ - تفسیر الصافی
۳۱	۵ - تفسیر البرهان
۳۲	ب - منابع تفسیر روایی اهل سنت
۳۲	۱ - جامع البیان عن تلویل آی القرآن
۳۲	روش طبری در تفسیر
۳۳	۲ - تفسیر القرآن العظیم
۳۴	۳ - الدر المثور فی تفسیر المأثور
۳۴	مقایسه منابع تفسیر روایی شیعه و اهل سنت
۳۶	بخش اول : ولادت حضرت ابراهیم علیه السلام
۳۸	فصل اول : بررسی ولادت و سیر رشد
۳۸	الف : آشنائی با جامعه بابل و حوادث قبل از ولادت
۳۹	۱ - خصوصیات اجتماعی ، فرهنگی بابل
۴۱	۲ - حوادث قبل از ولادت حضرت ابراهیم علیه السلام
۴۲	ب : ولادت حضرت ابراهیم علیه السلام
۴۲	ولادت ابراهیم علیه السلام در روایات شیعه
۴۳	ولادت ابراهیم علیه السلام در روایات اهل سنت
۴۳	ج : محل و زمان ولادت حضرت ابراهیم علیه السلام
۴۴	۱ - محل ولادت در روایات
۴۴	۲ - زمان ولادت در روایات

۴۵	فصل دوم: نسب حضرت ابراهیم علیه السلام
۴۶	۱- روایات شیعه در مورد «آزر»
۴۶	۱-۱- معتقدان به پدر بودن آزر
۴۶	۱-۲- معتقدان به عمو بودن آزر
۴۶	۲- روایات اهل سنت در مورد «آزر»
۴۷	۲-۱- معتقدان به پدر بودن آزر
۴۷	۲-۲- معتقدان به لقب یا وصف بودن آزر
۴۸	۲-۳- معتقدان به بت بودن «آزر»
۴۸	۲-۴- معتقدان به عمو بودن آزر
۴۹	نقد و تحلیلی بر روایات
۴۹	الف: نقدی بر نظریه معتقدان به لقب یا وصف بودن آزر
۵۰	ب: نقدی بر نظریه معتقدان به بت بودن آزر
۵۰	ج: نقدی بر نظریه پدر دانستن آزر در روایات شیعه و اهل سنت
۵۱	۱- معنای لغوی «اب»
۵۱	۲- نام پدر ابراهیم علیه السلام در تورات و تاریخ
۵۲	۳- نگرشی به روایت موحد بودن آباء پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله
۵۳	۴- بکارگیری «اب» بجای عمو در قرآن کریم
۵۳	۵- آیه طلب مغفرت حضرت ابراهیم علیه السلام برای والدشان
۵۵	علت ذکر نشدن نام پدر ابراهیم علیه السلام در قرآن
۵۶	فصل سوم: نام، اوصاف و فضایل حضرت ابراهیم علیه السلام
۵۷	الف: وجه تسمیه حضرت به ابراهیم
۵۷	ب: فضائل اخلاقی حضرت ابراهیم علیه السلام
۵۸	اوصاف ابراهیم علیه السلام در قرآن و روایات
۵۸	۱: اواه
۵۸	معنا شناسی اواه در روایات تفسیری شیعه
۵۹	معنا شناسی اواه در روایات تفسیری اهل سنت
۶۰	مقایسه روایات شیعه و اهل سنت
۶۱	۲: حلیم
۶۲	۳: منیب

۶۳	۴ : امت
۶۳	« امت » در لغت
۶۴	« امت » در اصطلاح روایات شیعه
۶۴	تنها فرد مسلمان و مؤمن
۶۵	« امت » در اصطلاح روایات اهل سنت
۶۵	۱ - تنها فرد مسلمان و مؤمن
۶۶	۲ - پیشوای هدایت
۶۶	۳ - مرد عالم
۶۶	۴ - قوام دهنده مردم
۶۶	۵ - اصلاح کننده امور
۶۶	۶ - پیشوا در انجام اعمال خیر
۶۷	مقایسه روایات شیعه و اهل سنت
۶۷	۵ : قانت
۶۸	« قانت » در اصطلاح روایات شیعه
۶۸	مطیع فرمان الهی
۶۸	« قانت » در اصطلاح روایات اهل سنت
۶۸	۱ - مطیع فرمان الهی
۶۹	۲ - نماز گزار
۶۹	مقایسه روایات شیعه و اهل سنت
۶۹	۶ : حنیف
۷۰	معانی لغوی « حنیف »
۷۱	« حنیف » در اصطلاح روایات شیعه
۷۱	۱ - مسلمان
۷۳	۲ - مخلص
۷۳	« حنیف » در اصطلاح روایات اهل سنت
۷۳	۱ - مستقیم .
۷۳	۲ - مؤمن به تمام رسل
۷۴	۳ - مخلص
۷۴	مقایسه روایات شیعه و اهل سنت

۷۴	علت انتخاب ملت ابراهیم علیه السلام به حنیف
۷۵	۷: صدیق
۷۵	معانی اصطلاحی صدیق
۷۶	۸: اولی الایدی و الابصار
۷۶	بررسی ید از نظر لغوی
۷۶	بررسی بصر از نظر لغوی
۷۷	مفهوم «اولی الایدی و اولی الابصار» در اصطلاح روایات شیعه
۷۷	قدرتمند در عبادت
۷۷	مفهوم «اولی الایدی و اولی الابصار» در اصطلاح روایات اهل سنت
۷۷	قدرتمند در عبادت
۷۹	مفهوم «آنا خالصناهم بخالصة ذکری اللّٰه» در اصطلاح روایات
۷۹	۱ - مداومت بر ذکر آخرت
۷۹	۲ - دعوت بسوی خداوند
۸۱	۹: شاکر نعمتهای الهی
۸۲	اسوه قرار گرفتن حضرت ابراهیم علیه السلام
۸۳	مقام خلت حضرت ابراهیم علیه السلام
۸۳	علل خلت حضرت ابراهیم علیه السلام در روایات شیعه
۸۴	۱ - کثرت سجده
۸۴	۲ - نماز در شب
۸۴	۳ - برطرف نمودن نیاز نیازمندان
۸۴	۴ - اطعام طعام
۸۵	علل خلت حضرت ابراهیم علیه السلام در روایات اهل سنت
۸۵	۱ - تسبیح الهی
۸۵	۲ - اطعام طعام
۸۵	مقایسه روایات شیعه و اهل سنت
۸۵	اعلام بشارت در نیل به مقام خلت در روایات شیعه
۸۶	اعلام بشارت در نیل به مقام خلت در روایات اهل سنت

۸۷	بخش دوم : مقامات و ملکات حضرت ابراهیم علیه السلام
۸۸	مدخل بخش
۸۹	فصل اول : رؤیت ملکوت آسمانها و زمین
۹۰	مفهوم ملکوت آسمانها و زمین در قرآن
۹۰	« ملکوت » در روایات شیعه
۹۳	« ملکوت » در روایات مکتب اهل سنت
۹۵	مقایسه روایات شیعه و اهل سنت در باره « ملکوت »
۹۷	فصل دوم : رؤیت احیاء مردگان
۹۸	علت در خواست احیاء مردگان در روایات شیعه
۹۹	علت در خواست احیاء مردگان در روایات اهل سنت
۱۰۱	تحلیلی بر روایات
۱۰۱	جمع بندی
۱۰۳	چهار پرنده در روایات شیعه
۱۰۳	چهار پرنده در روایات اهل سنت
۱۰۴	تعداد کوهها
۱۰۵	زمان و مکان حادثه
۱۰۷	بخش سوم : بعثت و دعوت حضرت ابراهیم علیه السلام
۱۰۸	مدخل بخش
۱۱۰	مدخل فصل
۱۱۱	فصل اول : دعوت و مواعظ هدایتی حضرت ابراهیم علیه السلام
۱۱۲	۱ - دعوت آزر
۱۱۳	۱ - ۱ - ادب و احترام حضرت ابراهیم علیه السلام
۱۱۳	۱ - ۲ - قبیح دانستن پرستش بتها
۱۱۴	۱ - ۳ - امیدوار ساختن
۱۱۴	۲ - دعوت بت پرستان
۱۱۴	الف - آگاه نمودن اذهان خفته

۱۱۴	سؤال از ماهیت بتها
۱۱۵	سؤال از فواید بتها
۱۱۵	هدف از سؤالات
۱۱۵	اولا : تحقیر بتها
۱۱۵	ثانیا : اعتراف بر جهالتشان
۱۱۷	ب - معرفی رب حقیقی و توجه آنها به تقوی الهی
۱۲۰	۳ - دعوت ستاره پرستان
۱۲۱	« هذا ربی » در روایات شیعه
۱۲۵	دعوت به توحید
۱۲۷	فصل دوم : واکنشهای متفاوت جامعه در مقابل دعوت حضرت ابراهیم علیه السلام
۱۲۸	الف : برویگردانی از دعوت
۱۲۸	۱ - برخورد و احتجاجات آزر با حضرت ابراهیم علیه السلام
۱۲۸	بررسی کلام آزر
۱۲۸	الف : تهدید به مرگ
۱۲۹	ب : دستور به دور شدن از آزر
۱۲۹	بررسی روایات
۱۲۹	ج : گفتار دور از ادب
۱۳۰	عکس العمل ابراهیم علیه السلام نسبت به آزر
۱۳۰	الف : ادب در دعوت و ارشاد
۱۳۱	ب : طلب استغفار
۱۳۲	ج : وفای به عهد
۱۳۳	زمان تبری حضرت ابراهیم علیه السلام نسبت به آزر
۱۳۳	الف : زمان تبری از نظر روایات شیعه
۱۳۴	ب : روایات اهل سنت در مورد زمان تبری
۱۳۶	نقد و تحلیلی بر روایات
۱۳۷	۲ - برخورد و احتجاجات بت پرستان با ابراهیم علیه السلام
۱۳۸	الف : انکار حقیقت
۱۳۹	ب : محاجه با حضرت ابراهیم علیه السلام

۱۴۰	معنی و مفهوم « ظلم » از دیدگاه روایات شیعه
۱۴۰	۱ - شرک
۱۴۱	۲ - شک
۱۴۱	۳ - ظلال
۱۴۱	۴ - مخلوط نمودن ولایت الهی با غیر آن
۱۴۱	۵ - خوارج
۱۴۲	معنی و مفهوم « ظلم » از دیدگاه روایات اهل سنت
۱۴۲	شرک
۱۴۳	مقایسه روایات شیعه و اهل سنت
۱۴۳	تطبیق آیه از دیدگاه شیعه
۱۴۴	تطبیق آیه از دیدگاه اهل سنت
۱۴۴	بررسی روایات
۱۴۵	۳ - احتجاجات ابراهیم علیه السلام با نمرود
۱۴۷	زمان احتجاج حضرت با نمرود
۱۴۸	الف : بعد از به آتش افکندن حضرت ابراهیم علیه السلام
۱۴۸	ب : قبل از به آتش افکندن حضرت ابراهیم علیه السلام
۱۴۹	مرگ نمرود
۱۵۰	ب : پذیرش دعوت
۱۵۱	فصل سوم : واکنش و اقدامات عملی حضرت ابراهیم علیه السلام
۱۵۱	الف : برائت
۱۵۲	ب : اقدامات عملی
۱۵۳	بررسی جمله « انی سقیم » و « فعله کبیرهم » در روایات شیعه
۱۵۴	بررسی جمله « انی سقیم » و « فعله کبیرهم » در روایات اهل سنت
۱۵۷	نظر تورات در مورد کاذب بودن حضرت ابراهیم علیه السلام
۱۵۸	تحلیلی بر روایات شیعه و اهل سنت
۱۵۸	۱ - معنای « انی سقیم »
۱۶۱	۲ - معنای « بل فعله کبیرهم »
۱۶۲	۳ - عدم پیشگویی ابراهیم علیه السلام
۱۶۲	۴ - لزوم صداقت در انبیاء

- ۱۶۳ - ۵ - صدق حضرت ابراهیم علیه السلام در قرآن
- ۱۶۳ - ۶ - نشان دادن عجز بت ها
- ۱۶۴ - ۷ - روایات ابوهریره
- ۱۶۴ - ۸ - تأثیر پذیری روایات اهل سنت از تورات تحریف شده
- ۱۶۴ مقایسه روایات شیعه و اهل سنت
- ۱۶۵ ج : کناره گیری حضرت ابراهیم علیه السلام از قوم بت پرست
- ۱۶۵ اعطای نعمتهای الهی به ابراهیم علیه السلام
- ۱۶۵ ۱ - ابقای نسل و تداوم پیامبری در خاندان ابراهیم علیه السلام
- ۱۶۵ ۲ - اعطای لسان صدق
- ۱۶۶ « لسان صدق » از دیدگاه روایات شیعه
- ۱۶۷ « لسان صدق » در روایات اهل سنت
- ۱۶۷ مقایسه روایات شیعه و اهل سنت
- ۱۶۸ نتیجه اقدامات حضرت ابراهیم علیه السلام
- ۱۶۹ فصل چهارم : عواقب دعوت حضرت ابراهیم علیه السلام
- ۱۷۰ ۱ - محاکمه ابراهیم علیه السلام و دستور سوزاندن وی
- ۱۷۱ الف : روایات شیعه در مورد سوزاندن ابراهیم علیه السلام
- ۱۷۲ ب : روایات اهل سنت در مورد سوزاندن ابراهیم علیه السلام
- ۱۷۳ مقایسه روایات شیعه و اهل سنت
- ۱۷۳ ۲ - سرد و سالم شدن آتش بر ابراهیم علیه السلام
- ۱۷۴ الف : دعای ابراهیم (ع) و سرد و سالم شدن آتش در روایات شیعه
- ۱۷۴ ب : دعای ابراهیم (ع) و سرد و سالم شدن آتش در روایات اهل سنت
- ۱۷۵ مقایسه روایات شیعه و اهل سنت
- ۱۷۶ ۳ - مهاجرت حضرت ابراهیم علیه السلام از بلاد نمرود
- ۱۷۸ بخش چهارم : خاندان ابراهیم علیه السلام و ابتلائات او
- ۱۷۹ مدخل بخش
- ۱۸۰ فصل اول : خاندان ابراهیم علیه السلام
- ۱۸۱ الف : بشارت اسماعیل علیه السلام
- ۱۸۱ بررسی « غلام حلیم » در روایات شیعه

۱۸۲	بررسی « غلام حلیم » در روایت اهل سنت
۱۸۳	تحلیل و بررسی روایات
۱۸۴	ب : بشارت به اسحاق
۱۸۵	« غلام علیم » در روایات شیعه
۱۸۶	« غلام علیم » در روایات اهل سنت
۱۸۶	تحلیلی بر روایات
۱۸۷	نظر کتب تاریخی
۱۸۸	فرشتگان میهمان حضرت ابراهیم علیه السلام
۱۸۹	فصل دوم : دستور ذبیح فرزند حضرت ابراهیم علیه السلام
۱۹۰	الف : « ذبیح » در روایات شیعه
۱۹۱	ب : « ذبیح » در روایات اهل سنت
۱۹۴	ج : « ذبیح » در تورات
۱۹۴	د : « ذبیح » در کتب تاریخی
۱۹۵	دلایل ذبیح بودن اسماعیل علیه السلام
۱۹۵	۱ - بشارت اسحاق بعد از امر به ذبیح
۱۹۶	۲ - اشاره به نبوت در حضرت اسحاق علیه السلام
۱۹۶	۳ - ذکر صفت « صایر » در قرآن کریم برای حضرت اسماعیل علیه السلام
۱۹۷	۴ - اشاره به یعقوب فرزند اسحاق علیهما السلام
۱۹۸	۵ - اشاره به یگانه فرزند در تورات
۱۹۸	نظر فخر رازی در مورد ذبیح
۱۹۹	نتیجه گیری
۲۰۰	فصل سوم : به امامت رسیدن حضرت ابراهیم علیه السلام
۲۰۱	معنای ابتلاء
۲۰۱	مفهوم « کلمات » در روایات شیعه
۲۰۳	بررسی مفهوم « کلمات » در روایات اهل سنت
۲۰۳	مقایسه روایات
۲۰۴	کلمات مؤثر در امامت حضرت ابراهیم علیه السلام
۲۰۵	۱ - یقین حضرت ابراهیم علیه السلام

۲۰۵	۲ - شناخت او از صفات « جمالیه و جلالیه » خداوند
۲۰۵	۳ - شجاعت
۲۰۵	۴ - بردباری
۲۰۵	۵ - سخاوت
۲۰۵	۶ - ترک خویشاوندان
۲۰۵	۷ - امر به معروف و نهی از منکر
۲۰۵	۸ - برخورد مؤدبانه
۲۰۵	۹ - اعتماد و توکل به خدا
۲۰۶	۱۰ - آزمایش جان
۲۰۶	۱۱ - ذبح فرزند
۲۰۶	۱۲ - فروتنی
۲۰۶	۱۳ - فراهم آوردن تمام شرایط بندگی
۲۰۶	۱۴ - پذیرفته شدن دعای او
۲۰۷	- صحف حضرت ابراهیم علیه السلام
۲۰۸	« صحف » حضرت ابراهیم علیه السلام در روایات
۲۱۱	فصل چهارم : تجدید بنای کعبه
۲۱۲	روایات وارده از شیعه در مورد حسادت ساره
۲۱۳	روایات وارده از اهل سنت در مورد حسادت ساره
۲۱۴	نظر تورات در مورد حسادت ساره